

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות -

פרקים ראשון - שלישי

הלכות קריאת שמע

סוגיה נ: חיוב טבילה לבעל קרי

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

סוגיה נ: חיוב טבילה לבעל קרי

***

רקע

סוגייתנו עוסקת בגדרי תקנת עזרא שבעלי קרי אסורים בלימוד תורה.

מקורות

- א. גמ' כא -כב: "ר' יהודה אומר מברך לפנייהם ואחרייהם... ולית הלכתא כוותיה"
 ב"ק פב. "עשרה תקנות תיקן עזרא... ותיקן טבילה לבעלי קריין"
 פב: "ותיקן טבילה לבעלי קריין... תיקן אפילו לדברי תורה", תוס' ד"ה אתא
 ב. תוס' ד"ה ולית
 רי"ף יג: "ר' יהודה אומר מברך לפנייהם ולאחרייהם... אין מתפללין עד שירחצו"
 תלמידי רבינו יונה ד"ה שאין, כי
 ג. רשב"א ד"ה והאמר, אמר רבא
 ד. רמב"ם הל' קריאת שמע פ"ד ה"ח
 הל' תפילה פ"ד הל' א-ו
 ה. שו"ע סי' פח, ומשנה ברורה

רשב"א ד"ה והאמר, אמר רבא

והאמר רבי יהושע מנין לבעל קרי שאסור בדברי תורה שנאמר והודעתם לבניך, וכי תימא ר' יהודה לא דריש סמוכים וכי. מכאן נראה שהמקשה היה סבור דריב"ל אסור מדאורייתא קאמר, ולא שמיעא ליה אידך דריב"ל דאמר לקמן מה טיבן של טובלי שחרית הללו, ופרישנא דהכי קאמר מה טיבן בטבילה איפשר בנתינה, ונתינה בדאורייתא ליכא, ומההיא שמעינן בודאי דריב"ל אסור מדרבנן קאמר ומשום גדר גדול שגדרו חכמים, וכדאמרינן לקמן.
 אמר רבא הלכתא בריא המרגיל ארבעים סאה. משום דאיכא מאן דמחמיר בה ולא נהיג כרבי יהודה בן בתירה קא פסיק רבא הכא הלכתא מאי, לומר דאפילו מאן דלא נהיג כר' יהודה בן בתירה ועביד כתקנתא דעזרא וכתקנתא דרבנן דבתר עזרא, בחולה המרגיל ובריא לאנסו לא צריך אלא ט' קבין וחולה לאנסו פטור מכלום.¹

הסבר הסוגיה

עשרה תקנות תיקן עזרא... ותיקן טבילה לבעלי קריין. [גמ' ב"ק פב.]

במסכת בבא קמא מפורש שעזרא תיקן שבעל קרי אסור בדברי תורה עד שיטבול, וכך מובא גם בסוף סוגייתנו. אמנם, משאר הסוגיה משמע שבעל קרי אסור בדברי תורה

¹ גרסת הרשב"א שונה מגרסתנו. לגרסתנו דין חולה המרגיל כדין בריא המרגיל, ולגרסת הרשב"א דין חולה המרגיל כדין בריא לאונסו.

מדאורייתא. מפרש הרשב"א [ד"ה והאמר], שהפסוקים שמהם לומדים דין זה הם אסמכתא בעלמא, והמקשה שהקשה מדוע רבי יהודה לא דרש סמוכים, סבר בטעות שזו דרשה גמורה.

נחלקו התנאים בתוקף התקנה:

- תנא דמתניתין סובר שתקנת עזרא תקפה, ואילו ר' יהודה בן בתירה מערער על התקנה, פוסק שדברי תורה אינם מקבלים טומאה, ומתיר לבעל קרי לעסוק בדברי תורה ללא טבילה. הראשונים מתקשים כיצד ר' יהודה בן בתירה יכול לבטל תקנה קדומה של עזרא. תוס' [ב"ק פב: ד"ה אתא] מביאים שלושה הסברים לדברי ר' יהודה בן בתירה:
- א. ר' יהודה בן בתירה מערער על עצם התקנה. לדעתו "לא תיקן עזרא דבר זה".
  - ב. עזרא "התנה שכל מי שרוצה לבטל, יבטל".
  - ג. תקנת עזרא - "לא פשט איסורו ברוב ישראל", ולא היה כח ברוב הציבור לעמוד בתקנה².

נחלקו התנאים בגדרי התקנה:

תנא דמתניתין [כ:] ור' יוחנן הסנדלר [כב.] סוברים, שתקנת עזרא אוסרת על בעל קרי דברי תורה, תפילות וברכות³. ר' יהודה וחלק מתנאי הברייתא חולקים, לדעתם תקנת עזרא אינה כוללת כל דברי תורה אלא רק הזכרת שם ה', מדרשי פסוקים וכדומה. אולי ניתן להסביר את מחלוקתם בהבנת תקנת עזרא כך: הגמ' [כא:] מביאה אסמכתא לתקנת עזרא - "והודעתם לבניך ולבני בניך. יום אשר עמדת לפני ה' א-להיך בחורב". תנא דמתניתין סובר, שכל דברי תורה ["והודעתם לבניך"] הוקשו לסיני ["יום אשר עמדת... בחורב"], וכשם שבסיני ניתנה תורה בטהרה, כך כל דברי תורה נלמדים בטהרה. ר' יהודה חולק. לדעתו, תקנת עזרא היא דומיא דסיני. אזכרות ומדרשי פסוקים אסורים על בעל קרי, אבל הלכות דרך ארץ, שהן הלכות שחידשו חכמים, מותרות.

נחלקו תנאים ואמוראים בגדרי הטבילה, אם חייבים לטבול כטבילתו של הבא להיטהר שהיא במקוה של ארבעים סאה, או שניתן לטבול גם במים שאובים, או אף שניתן לצאת ידי חובה בנתינת תשעה קבים של מים על גופו.

מסבירה הגמ' שתקנת עזרא היתה לבריא שראה קרי לרצונו, וחכמים שאחריו תיקנו נתינת תשעה קבים לבריא שראה קרי לאונסו. מחלוקת האמוראים היא בדין חולה, יש

² בתוס' כתוב רק שלא פשט האיסור ברוב ישראל, והרמב"ם [פ"ד ה"ח] מביא את שני הדברים, גם לא פשטה התקנה בכל ישראל, וגם לא היה כוח ברוב הציבור לעמוד בה. הריטב"א [ד"ה כי אתא] מביא זאת כשני נימוקים שונים. בדברי הריטב"א חידוש גדול. הוא סובר שכיוון שרוב הציבור לא היה יכול לעמוד בתקנה, והיה בה ביטול תורה, ביטולה מפני תיקון עולם. מדבריו עולה שתקון עולם מתיר לחכמים לבטל תקנה שתיקן בית דין גדול בחכמה.

³ הרמב"ם [הל' תפילה פ"ד ה"ד] סובר שתקנת עזרא היתה רק על דברי תורה. בית דין שעמד אחר כך תיקן שבעל קרי אסור גם בתפילה. בני שלמה ורם יונתן נ"י מבארים ששתי התקנות שונות זו מזו, התקנה הראשונה היא בדיני טומאה, והשנייה כדי שתלמידי חכמים לא יהיו מצויים אצל נשותיהם כתרנגולים. הגמ' עד אמצע דף כב. עוסקת בתקנה הראשונה, והמשך הגמ' עוסקת בעיקר בתקנה השנייה.

סוברים שדינו של חולה כדין בריא - כשראה לרצונו חייב בטבילה בארבעים סאה, וכשראה לאונסו חייב בנתינת תשעה קבים, ויש אומרים שדינו של חולה קל יותר מדין בריא - כשראה לרצונו חייב בתשעה קבים, וכשראה לאונסו פטור מכלום. רבא פוסק שגם בריא וגם חולה שראו לרצונם חייבים טבילה בארבעים סאה, בריא שראה לאונסו חייב בנתינת תשעה קבים, וחולה שראה לאונסו פטור מכלום.

פסק ההלכה של רבא צריך הסבר, שהרי תקנת עזרא בטלה, ואין טובלים לא באונס ולא ברצון! מסביר הרשב"א [ד"ה אמר רבא] שפסקו של רבא מיועד לאדם המחמיר על עצמו לנהוג כתקנת עזרא. הרי"ף [יג:] מביא מחלוקת גאונים אם התקנה בטלה לגמרי או שבטלה רק לקריאת שמע אבל לתפילה צריך טבילה. לפי הדעה שצריך טבילה לתפילה, פסקו של רבא ברור. מרש"י [ד"ה אמר רבא הלכתא] משמע שרבא פסק כרבנן שיש חיוב טבילה לבעלי קרי, ואנו פוסקים כרב נחמן בר יצחק, הפוסק כרבי יהודה בן בתירא.

הרי"ף [יג:] מסיים את פסקו בדברי רבינו האי גאון: "כיון דגמרא ליכא בהאי מילתא נקוט מנהג כל ישראל שכל בעלי קרין אף על פי שאין להם מים אין מתפללין עד שירחצו". מלשונו משמע שטבילת בעלי קרי בטלה, והמנהג שלא להתפלל ללא רחיצה אינו קשור לתקנת עזרא [כך מבואר גם בדבריו המצוטטים באריכות באשכול (הל' תפילה וקריאת שמע סי' א-ג)]. גם הרמב"ם [הל' פ"ד ה"ן] מביא מנהג זה: "מנהג פשוט בשנער ובספרד שאין בעל קרי מתפלל עד שרוחץ כל בשרו במים משום הכון לקראת א-להיך ישראל, במה דברים אמורים בבריא או בחולה שבעל, אבל חולה שראה קרי לאונסו פטור מן הרחיצה ואין בזה מנהג, וכן זב שראה קרי ונדה שפלטתה שכבת זרע אין בהן מנהג אלא מקנחין עצמן ורוחצין ידיהן ומתפללין". ברור מדברי הרמב"ם שאף שהמנהג מבוסס על תקנת עזרא הרי שאין הוא נובע ממנה אלא מדין "הכון לקראת א-להיך ישראל". המנהג אינו נובע מתקנת עזרא, שהרי המנהג הוא לרחוץ בשרו במים ללא טבילה, וללא נתינת תשעה קבים של מים. המנהג מבוסס על תקנת עזרא, ולכן חולה שראה קרי לאונסו אינו חייב במנהג, למרות שגם הוא חייב ב"הכון לקראת א-להיך ישראל".

מנהג זה לא התפשט בכל הארצות, והראב"ד והטור [סי' פח] כותבים שאין נוהגים בו בארצם.

סיכום

עזרא תיקן טבילה לבעלי קרי, אך תקנה זו לא פשטה בכל ישראל ולכן היא בטלה. הגמ' מאריכה בגדרי טבילה ונתינת תשעה קבים מים לבעלי קרי - או מפני שיש בכך נפקא מינה למחמיר על עצמו לקיים את תקנת עזרא, או מפני שהתקנה התבטלה ללימוד תורה ותקפה לתפילה. הרמב"ם פוסק שנהגו בספרד ובבבל שבעלי קרי רוחצים לתפילה, אך מנהג זה אינו מפני תקנת עזרא אלא מדין "הכון לקראת א-להיך ישראל".

הלכה

השו"ע [סי' פח] פוסק שפשט המנהג שאין צריך טבילה לא לקריאת שמע ולא לתפילה. המשנה ברורה [סק"ב] פוסק שמי שרוצה לנהוג כתקנת עזרא ולטבול תבוא עליו ברכה, אך בתנאי שלא יעבור זמן תפילה ולא יתבטל משום כך מתפילה בציבור.